

Asia: VN/1984/2019

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus

Vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuva sääntely

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten keskeiseksi tunnusmerkistökijäksi vapaaehtoisuuden puute ehdotuksen mukaisesti?

Käräjäoikeus kannattaa ehdotusta aikuisten osalta seuraavin kommentein.

Voimassa olevan raiskauspykälän tunnusmerkistö rakentuu sukupuoliyhteyteen pakottamiseen väkivallalla tai väkivallan uhalla. Voimassa oleva lakikin rakentuu siis vapaaehtoisuuden puutteeseen, koska pakotettuna henkilöltä puuttuu vapaaehtoisuus. Voimassa olevasta pykälästä puuttuu sen sijaan muunlainen pakottaminen kuin väkivallalla uhkaaminen. Tällaista voisi olla esimerkiksi kiristys. Kun luonnoksen mukaisessa tunnusmerkistössä (kaikissa vaihtoehdoissa A, B1 ja B2) tunnusmerkistötekijä on vapaaehtoisuuden puuttuminen, kattaa se lähtökohtaisesti kaikenlaisen pakottamisen. Tässä mielessä raiskauksen soveltamisala laajenisi nykyistä kattavammaksi käsittämään kaikki tilanteet, joissa sukupuoliyhteys ei tapahdu molempien vapaasta tahdosta.

Jos raiskauspykälä rakentuisi ehdotuksen mukaisesti vapaaehtoisuuden puuttumiselle, nykyisen tunnusmerkistön sisältämät maininnat väkivallan tai uhan käyttämisestä olisivat tarpeettomia. Kun raiskauksen tunnusmerkistö ei enää edellyttäisi väkivallan tai sen uhan käyttämistä, teot joissa sukupuoliyhteyden toteutumiseksi on käytetty väkivaltaa tai sen uhkaa voisivat tulla harkittaviksi raiskauksena ja esimerkiksi pahoinpitelynä (tai lievä tai törkeä) taikka laittomana uhkauksena tai kiristykseenä. Tähän soveltunevat kyseisten tekojen esitöissä mainitut ja oikeuskäytännössä muotoutuneet tulkintaohjeet, kuten se, että vaara uhkauksen toteutumisesta on oltava objektiivisesti arvioituna olemassa.

Vapaaehtoisuuden puutetta raiskauksen osalta ehdotuksessa on pohdittu kolmen vaihtoehdon pohjalta (s. 111-). Jokaiseen vaihtoehtoon sisältyy hyviä puolia, mutta myös puutteita, joita molempia on luonnoksessa arvioitu. Mikään vaihtoehto ei kuitenkaan poista seksuaalirikosten

tyypillisiä näyttöongelmia, kun pääasiallisena näyttönä ovat usein vain asianomistajan ja vastaajan kertomukset tapahtumista.

Luonnoksessa valitun mallin B2 vapaaehtoisesti-sanaa voitaneen tulkita siten, että se sisältää toiminnan vastoin toisen sanallisesti tai muuten ilmaisemaa tahtoa (=A1) ja suostumuksen sukupuoliyhdyntään (=B1).

Mitä mieltä olette ehdotetuista säännöksistä, jotka koskevat tilanteita, joissa teon kohteella ei ole mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan (rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentin 2 kohta ja 3 §:n 2 momentin 2 kohta)?

Käräjäoikeus kannattaa ehdotusta. Seuraavat kommentit.

Vapaaehtoisuus perustuu tahdon muodostamiseen ja sen ilmaisuun. Sen vuoksi on edelleen tarpeen säätää myös tilanteista, joissa tahdon muodostaminen tai sen ilmaisu ei ole mahdollista.

Voimassaolevan lain ”kykene” -verbi on lakiehdotuksessa muutettu ”ei ole mahdollista muodostaa” -muotoon. Kykene-verbi kuvaa hyvin pykälässä tarkoitettua tilannetta ja sitä, että kyse on nimenomaan uhrin toiminnassa oleva kykenemättömyys. Tätä ei liene haluttu kuitenkaan muuttaa ilmaisun vaihdolla.

Tajunnantilan heikentyminen ja päihtymystila ovat voimassa olevan lain mukaan tulleet huomioitaviksi muun avuttoman tilan -kriteerillä.

Perustelujen mukaan lista on tarkoitettu tyhjentäväksi. Voimassa olevassa laissa muu avuton tila -kohdalla, on jätetty avoimeksi ennakolta arvaamattomat, mutta pykälässä mainittujen kaltaiset tilanteet. Onko vapaaehtoista, jos tekijä on voimakkain taivutteluin ja kehotuksin saanut toisen sukupuoliyhdyntään? Näennäisesti kyse voi olla vapaaehtoisuudesta, mutta tilanne voi olla sellainen, että toisen mahdollisuus muodostaa tai ilmaista tahtoaan on ollut heikentynyt muusta kuin 2 momentin 2 kohdan mainituissa tilanteissa. Nykyisen tunnusmerkistön ”muu avuton tila” on hyvin kattanut tällaisia tilanteita.

Muut aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kajoamisen törkeän tekemuodon säätämisestä?

Tunnusmerkistön mukaiset teon törkeäksi muuttavat seikat olisivat huomioitavissa myös seksuaalisen kajoamisen rangaistusasteikon puitteissa, eikä ole välttämätöntä säätää ehdotetuin tavoin kysymyksessä olevan rikoksen törkeää tekemuotoa.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalista hyväksikäyttöä koskevasta säännöksestä?

Luonnoksen 1 §:n mukaan sukupuoliyhteys, joka ei ole vapaaehtoinen, on raiskaus.

Voidaan kysyä, onko vapaaehtoista, jos ryhtyy sukupuoliyhdyntään toisen asemansa hyväksikäyttämisen johdosta? Jos tilanteesta puuttuu vapaa tahto, onko merkitystä sillä, kuka on tekijä (asemaansa hyväksikäyttäjä vai taivuttelija)? Tällainen taivutus, asemaan perustuvana, voi olla hyvin lähellä painostusta. Alisteisessa tai heikommassa asemassa olevalla ei ehkä ole kykyä tai omasta mielestään edes mahdollisuutta kieltäytyä ehdotetusta sukupuoliyhdyntästä. Milloin tämä on raiskaus ja milloin seksuaalista hyväksikäyttöä? Onko 5 § ymmärrettävä esimerkkiluettelona siitä, milloin ei ole kyse vapaaehtoisuudesta, mutta kyse ei kuitenkaan ole raiskauksesta?

Luonnospykälän 1 kohta koskee vain 16-17 -vuotiaita. Luonnoksessa on muu laitos korvattu laitoksella ja lisätty työsuhde sekä vapaa-ajantoiminta. Tulisiko tilanne, jossa 16-vuotias, jonka työnantaja asemaansa hyväksikäyttäen saa sukupuoliyhteyteen kanssaan, arvioitavaksi ensisijaisesti seksuaalisena hyväksikäyttönä? Jos työntekijä on 18-vuotias tai tätä vanhempi, tulisiko se arvioitavaksi raiskauksena? Kummassakin tilanteessa työnantaja on vaikuttanut uhrin tahdon muodostukseen. Seksuaalinen hyväksikäyttö ei enää soveltuisi tilanteeseen, jossa 17-vuotias saa esimerkiksi harrastustoiminnassa asemaansa hyväksi käyttäen 13-vuotiaan ryhtymään kanssaan sukupuoliyhdyntään. Onko tarkoituksenmukaista, että tällainen tilanne on suljettu seksuaalisen hyväksikäytön ulkopuolella? Onko asemansa hyväksikäyttö sama asia kuin kehotus, taivuttelu tai houkutus?

Kun 5 § on perustuu aseman tuomaan ylivaltaan ja sen hyväksikäyttämiseen, johdonmukaisinta olisi, että kaikki tällaiset teot olisivat samassa pykälässä. Näin olisi, jos 5 §:n 1 ja 2 momentit olisi rajattu alle 18-vuotiaisiin. Tämä lisäisi myös selvyttä ja läpinäkyvyyttä eri seksuaalirikosten välillä.

Luonnospykälän 2 kohta vastaa voimassa olevaa lakia ikärajoitusta lukuunottamatta.

Voimassa olevan lain 3 kohdan mukaan "...jonka kyky puolustaa itseään taikka muodostaa tai ilmaista tahtoaan on...". Luonnospykälän 3 kohdan mukaan "...jonka kyky muodostaa tahtoaan on..."

Jos henkilö ei siis voisi ilmaista tahtoaan, kyse olisi raiskauksesta? Näytöllisesti tilanne on ongelmallinen; milloin kyse on tahdon ilmaisusta ja milloin tahdon muodostuksesta?

Voimassa olevan lain 4 kohdan mukainen ilmaus "...joka on hänestä erityisen riippuvainen..." on luonnospykälän 4 kohdan mukaan muutettu muotoon "...joka on hänestä hoitosuhteen tai henkisen valta-aseman vuoksi erityisen riippuvainen..." Soveltamisala suppenisi, kun (erityinen) riippuvaisuussuhde määritellään olevaan hoitosuhteeseen tai henkinen valta-asemaan perustuvaksi. Avoimempi määritelmä vastaa ehdotettua luonnosta paremmin käytännön moninaiisiin tilanteisiin.

Luonnospykälässä olisi uusi 2 momentti. Milloin momentin mukainen teko ei olisi raiskaus? Onko momentti toissijainen raiskauspykälään nähden vai rinnakkainen?

Mitä mieltä olette seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan ehdotetusta laajennuksesta?

Teonkuvauksen laajentaminen muihinkin kuin koskettamiseen vastaa paremmin nykypäivän monimuotoisia tilanteita (KKO 2020:38).

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kuvan luvaton levittämistä koskevasta säännöksestä?

Mikä on pykälän suhde yksityiselämää koskevan tiedon levittämiseen ja kunnianloukkaukseen (RL 24:8, 8 a ja 9 §). Yksityiselämää koskevan tiedon levittämistä koskevan pykälän 1 momentin 2 kohdassa soveltamisedellytys on ilmaistu seuraavasti: lukuisten ihmisten saataville. Seksuaalisen kuvan levittäminen yhdelle tai kahdellekin ihmiselle voi loukata seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti.

Selvyyden vuoksi myös kuvan valmistaminen voisi sisältyä teonkuvaukseen. Luonnoksen perustelujen (s. 182) mukaan seksuaalisen kuvan valmistajan menettelyä arvioitaisiin seksuaalisena kajoamisena tai seksuaalisena ahdisteluna. Seksuaalista kajoamista koskevasta pykälästä tai seksuaalista ahdistelua koskevasta pykälästä, ei riittävällä täsmällisyydellä ilmene, että myös seksuaalisen kuvan valmistaminen voisi olla seksuaalista kajoamista tai seksuaalista ahdistelua.

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyden määritelmän ehdotetusta laajentamisesta?

Sukupuolielimeen tai peräaukkoon kohdistuva teko on aina seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaava. Tähän nähden syytä voisi olla laajentaa sukupuoliyhteys koskemaan

kaikenlaista sukupuolielimeen tai peräaukkoon kohdistuvaa koskettelua, tapahtuu se sitten sukupuolielimellä, muulla ruumiinosalla tai esineellä.

Tässä yhteydessä voidaan myös kysyä, onko sukupuoliyhteydeksi katsottava tilanne, jossa joku pakottaa toisen harjoittamaan itsetyydytystä? Tällöin tunkeutuminen kohdistuu omaan kehoon toisen toimesta.

Pykälässä on korvattu nykyisen pykälän sukupuolielin sukuelimellä. Tällä ei liene tarkoitettu muuttaa vallitsevia määritelmiä.

Muita aikuisiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

Seksuaalista kajoamista koskevan 3 §:n mukaan, joka koskettelemalla tai muulla tavoin tekee muun kuin 1 §:n... Muulla tavoin on laaja käsite. Tässä muuta tapaa ei ole yksilöity, mutta 6 §:ssä on. Herää kysymys, miksi tällaiseen ratkaisuun on päädytty ja onko ratkaisu perusteltu?

Voisiko 6 §:n seksuaalisessa ahdistelussa asianomistajina olla se, jonka kuvaa levitetty, se jolle kuva on lähetetty ja se, jolle kuva on esitetty?

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää lapsiin kohdistuvia tekoja koskevat säännökset omaksi kokonaisuudekseen?

Seksuaalista kajoamista koskevan 3 §:n mukaan joka koskettelemalla tai muulla tavoin tekee muun kuin 1 §:n.... Muulla tavoin on laaja käsite. Tässä muuta tapaa ei ole yksilöity, mutta 6 §:ssä on. Miksi näin? Ks. edellisessä kohdassa lausuttu.

Voisiko 6 §:n seksuaalisessa ahdistelussa asianomistajina olla se, jonka kuvaa levitetty, se jolle kuva on lähetetty ja se, jolle kuva on esitetty?

Mitä mieltä olette lapsenraiskauksta koskevasta säännöksestä?

Miten voidaan varmistua siitä, että 12-vuotias on suostunut sukupuoliyhdyntään tai muuhun seksuaaliseen tekoon vapaasta tahdostaan ja miten tämä voidaan näyttää toteen. Milloin kehoitus, taivuttelu tai houkuttelu on vaikuttanut tahdon muodostumiseen siten, ettei kyse ole enää ollut vapaasta tahdosta? Jos 15-vuotias houkuttelee 12-vuotiaan sukupuoliyhteyteen, onko kysymys lapsenraiskauksesta, kun ikäero ei ole olennainen? Tulisiko 12 §:n b-kohdassa edellyttää joko iässä ja henkisessä kypsyydessä olennaista eroa tai kehoitusta, taivuttelua tai houkuttelua?

Jos 12 §:n b-kohdassa tunnusmerkistö edellyttäisi iässä ja henkisessä kypsyydessä olennaista eroa tai sitä, että lapsi on saatu sukupuoliyhteyteen kehottamalla, taivuttelemalla tai houkuttelemalla, se sisältäisi myös 14 §:n tilanteet. Usein 14 §:n tilanteissa on myös jonkinasteista kehottamista, taivuttelua tai houkuttelua, mutta niiden näyttäminen tuomioistuimessa voi olla hankalaa.

Mitä vanhemmasta lapsesta on kyse, sen kehittyneemmät ovat lapsen kyvyt ymmärtää seksuaalisia asioita, muodostaa ja ilmaista tahtoaan tai "lukea" toista. Mitä nuorempi lapsi on, sen alttiimpi hän on vaikutuksille ja houkutukselle. 12-vuotias on niin seksuaalisesti kuin muiltakin osin yleisesti ottaen merkittävästi kehittymättömämpi kuin 15-vuotias tai tätä vanhempi.

12-vuoden ikäraja tarkoittaisi, että 12- ja 15-vuotiaan välinen sukupuoliyhteys olisi hyväksyttävä. Seksuaalisuuteen liittyvän henkisen kehityksen tahti on yksilöllistä. Seksuaalirikossäännösten on tarkoitus suojata lasta. Antaako ehdotus tällaisenaan liian suoran viestin, että 12-vuotiaan sukupuoliyhteydet ovat hyväksyttäviä. Tämän ikäisillä harvoin on pitkiä seurustelusuhteitakaan, jotka puoltaisivat ikärajan laskemista näin alas. Käräjäoikeus ei pidä ikärajan laskemista 12 vuoteen perusteltuna.

Mikäli ikäraja olisi 16 vuotta muutoksen jälkeenkin, voitaisiin nuorten väliset vapaaehtoiset sukupuoliyhteydet ja seksuaaliset teot silti jättää käräjäoikeuteen tuomatta, jos kirjataan henkisen kypsyyden huomioon ottaminen voimassa olevan pykälän mukaisesti.

Mitä mieltä olette seksuaalista kajoamista lapseen koskevasta säännöksestä?

Ikärajan ja vapaaehtoisuuden osalta ks. edellä, mitä lapsenraiskauksen osalta on lausuttu.

"Muulla tavoin" on laeva käsite. Perustelujen mukaan se pitäisi sisällään muun ohella seksuaalisväritteisten viestien lähettämisen lapselle. Viestien, myös seksuaalisväritteisten viestien, lähettäminen vähemmän tutulle henkilölle, on hyvin helppoa. Myös kiusaamismielessä. Tällaisten tekojen sisältyminen teonkuvaukseen ei ole luonnoksen mukaisella teonkuvauksen perusteella täysin selvää. Teonkuvauksesta tulisi selvemmin ilmetä, mitkä teot ovat seksuaalista kajoamista.

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyksien ja seksuaalisten tekojen säätämisestä rangaistavaksi sellaisenaan lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen, kun ne kohdistuvat alle 12-vuotiaaseen lapseen?

Ikärajan ei ainakaan tule olla alempi. Ikärajan alentaminen 12-vuoteen on merkittävä muutos voimassaolevaan lakiin. Ikäraja voisi olla nykyisin mukaisesti myös 16 vuotta. Näin otettaisiin paremmin huomioon hauraassa kehitysvaiheessa olevat lapset.

Seksuaalirikosten sääntely on selkeämpää, kun ikärajoja olisi vain yksi. Nykyisen lain 20:7a §:n rajoitussäännös on ollut toimiva. Se myös mahdollistaa poliisille esitutkinnan päättämisen ja syyttäjälle syyttämättäjättämispäätöksen tekemisen.

Mitä mieltä olette muutoksista paritusta koskevaan sääntelyyn?

Sanamuodosta ei riittävän selvästi käy ilmi, että alle 18-vuotiaaseen kohdistuva tekotapa ei edellytä korvausta vastaan toimimista.

Mitä mieltä olette muutoksista lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevaan sääntelyyn?

Pykälä vastaa nykyistä RL 17 luvun 18 §:n lasta koskevia säännöksiä muutoin, mutta nyt laissa oleva ilmaus ”sukupuolisiveellisyyttä loukkaavasti” on ehdotuksessa korvattu ilmauksella ”seksuaalisesti”. Ehdotuksessa ei kuitenkaan liene tarkoitus muuttaa pykälän soveltamisalaa tältä osin?

Teoriassa mahdollista on epäselvyys, mikä on ”seksuaalisesti esittävä”.

Ehdotetun pykälän 3 momentissa on mainittu ”ilmeinen taiteellinen arvo”. Milloin lasta seksuaalisesti esittävä 1 momentin mukainen kuva tai kuvatalenne olisi ilmeistä taiteellista arvoa omaava? Nykylain mukainen sukupuolisiveellisyyteen sidottu on tarkempi määritelmä.

Muita lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

Rikosnimikkeet tunnusmerkistöineen ovat yli 16-vuotiaiden ja lasten osalta yhtenevät raiskauksen ja seksuaalisen kajoamisen osalta. Tulisi pyrkiä samaan yhtenevyyteen seksuaalisen ahdistelun (6 §) ja lapseen kohdistuvan seksuaalisen teon (17 §) osalta.

Lapsia koskevista pykälistä ei samalla tavalla ilmene vapaaehtoisuus kuin yli 16-vuotiaita koskevista pykälistä. Jos lainmuutoksen taustalla on pyrkimys kriminalisoida sukupuoliyhteys ja seksuaalinen teko, joka ei ole tapahtunut vapaasta tahdosta, tulisi tämän ilmetä myös lapsia koskevista pykälistä. Jos joku kehoitetaan, taivutellaan tai houkutellessa sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen tekoon, ei kyse ole vapaaehtoisuudesta. Onko tarpeen luetella tavat jolla lapseen vaikutetaan vai riittäisikö, ettei kyse ole vapaaehtoisuudesta?

14 §: Tunnusmerkistö edellyttää, että osapuolten iässä ja henkisessä kypsyydessä on olennainen ero. Jos kehottaminen, taivuttelu tai houkuttelu jää näyttämättä, kyse ei liene lapsenraiskauksesta. Kun osapuolten iässä ja henkisessä kypsyydessä on olennainen ero, on johdonmukaista, että tällaisissa tilanteissa sukupuoliyhteydet olisivat myös rangaistavia. Toisaalta edellä mainituin tavoin lapsenraiskauksen tunnusmerkistöä muuttamalla, nämä teot tulisivat lapsenraiskaukseksi.

Rangaistukset

Mitä mieltä olette ehdotetuista rangaistusasteikoista?

Ei huomauttamista verrattaessa nyt kysymyksessä olevien tekojen moitittavuutta suhteessa muihin rikoksiin.

Muut huomiot

Huomioita esityksen arvioituihin vaikutuksiin liittyen?

ei erityisiä huomioita

Huomioita muihin lakeihin ehdotettuihin muutoksiin liittyen?

ei lausuttavaa

Muita huomiota liittyen esitettyihin lakiehdotuksiin?

ei lausuttavaa

Nurmi Tuomas
Helsingin kärjäoikeus

Inkinen Jaana
Helsingin kärjäoikeus